

Complexnummer: 529426

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Omwalling en grachten Leeuwarden

Aantal complexonderdelen

9

Monumentnummers van complexonderdelen

18255, 24364, 24502, 24504, 516447, 516449, 516451, 516455, 516457

Woonplaats

Leeuwarden

Gemeente

Leeuwarden

Provincie

Fryslân

Locatie van het hoofdoject

Leeuwarden, omwalling en grachten

Complexomschrijving

Omschrijving van het complex

OMWALLING EN GRACHTEN LEEUWARDEN. Stelsel van binnengrachten en kademuren en van singelgrachten en (grotendeels geplantoeneerde) restanten van bolwerken, zoals dat is ontstaan vanaf de middeleeuwen tot aan het einde van de 19de eeuw. De binnengrachten zijn de Voorstreek (oude loop van de Ee), de Tuinen (waar het Vliet de stad binnenstroomde), de Weaze (in het verlengde van de Potmarge), Naauw, Nieuwestad en Schavernek. Her en der zijn deze grachten overkluisd door gemetselde boogbruggen (pijpen), waarvan sommige nog de originele afmetingen hebben en in redelijk gave staat verkeren, in het bijzonder de Lange Pijp en de Nieuwe Pijp (Nieuwstad) en de Brol (een brugpleinvormige overkluizing over de samenkomst van twee waterlopen). Sommige pijpen zijn in de 20ste eeuw op een karakteristieke wijze geheel vernieuwd, waaronder de Paardepijp in het verlengde van de Peperstraat (jaren-1930) en de Amelandspijp over de Voorstreek aan het einde van de Tuinen (eveneens jaren-1930). Ander pijpen hebben al in de 19de eeuw nieuwe hekwerken gekregen naar ontwerp van stadsarchitect Thomas Romein: de Vischmarktpijp en de Nieuwe Pijp. De kademuren zijn in de loop der eeuwen merendeels vernieuwd. Een uitzondering daarop vormen de vroeg-17de-eeuwse kademuren van het Naauw.

De dwingerstructuur met singelgrachten om de binnenstad dateert uit de late 16de en vroege 17de eeuw. In de eerste helft van de 19de eeuw zijn de bolwerken ontmanteld en in een groene stadswandeling in Engels landschappelijke stijl herschapen door Lucas Pieters Roodbaard. Het belangrijkste onderdeel is de Prinsentuin, de opvolger van de stadhoudelijke lusthof die Willem Frederik in 1648 op de Doeledwinger mocht aanleggen. Naast de Doeledwinger zijn van de dwingerstructuur nog te herkennen: de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Amelandsdwinger, de Oldehoofsterdwinger (in 1844 als Noorderplantage aansluitend aan de Prinsentuin beplant) en de Lieve Vrouwepoortsdwinger (in 1843 als Westerplantage beplant). De oostzijde van de stad is nimmer gebastionneerd geweest, wat mogelijk samenhangt met het goed verdedigbare, uit de tijd van de Saksen daterende Blokhuis in de zuidoostelijke hoek van de stad - de oostkant heeft reeds lange tijd een kadevorm. Aan de zuidzijde van de stad is de dwingerstructuur geheel verdwenen door een stedenbouwkundige ontwikkeling in het derde kwart van de 19de eeuw, de stadsuitleg tot aan het station van Thomas Romein.

Tot de omwalling en grachten behoren dwingers, water, pijpen en bruggen.

Dwingers: Amelandsdwinger, Hoeksterpoortsdwinger, Lieve Vrouwepoortsdwinger met Westerplantage, Oldehoofster- of Noorderdwinger met Noorderplantage, Doeledwinger met Prinsentuin, Wissesdwinger met gedeelte Hoeksterbastion ten oosten van de Groningerstraatweg (Arendstuin), restant Wirdumerpoortsdwinger.

Water: Voorstreek, Tuinen, Kelders/Over de Kelders (met Bierkade), Groentemarkt, Berlikumermarkt/Weaze, Naauw, Nieuwestad, Schavernek, Blokhuisgracht, Buitengrachten.

Pijpen: Schaverneksbrug, Westerpijp, Martenapijp, Nieuwepijp, Lange Pijp, Tontjepijp, Brol, Paardepijp, Vischmarktpijp, Dubbele Pijp, Tuinsterbrug, Hoeksterbrug, Huizumerbrug, Fransiscus- of Korfmakerspijp, Amelandspijp.

Bruggen: Wirdumerpoorts- of Beursbrug, Vrouwenpoortsbrug, Oosterbrug, Noorderbrug, Verversbrug ('Kiepeloo'), Arends- of Hoeksterbrug, Vlietsterbrug.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 18255

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 februari 1967
Kadaster deel/nr 82742/30

*Woonplaats** Leeuwarden
*Gemeente** Leeuwarden
*Provincie** Fryslân

*Kadastrale gemeente** Leeuwarden
*Sectie** C
*Kadastraal object**
Appartement aanduiding
Grondperceel 2619

*Omschrijving***

Eenvoudige woningen onder schilddak, z.g. molenaarshuisjes. Vensters met roeden en blinden.

Hoofdcategorie Woningen en woningbouwcomplexen
Subcategorie Woonhuis(K)
Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 24364

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 februari 1967
Kadaster deel/nr 82654/169

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Leeuwarden Leeuwarden Fryslân

Locatiennaam Locatieomschrijving
Hek van Prinsentuin aan Groeneweg, Leeuwarden

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Leeuwarden C 2803

Omschrijving**

Hek door vazen bekroond, toegang gevend tot de Prinsentuin.

Hoofdcategorie Subcategorie Functie
Voorwerpen op pleinen en dergelijke Efscheiding(D)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 24502

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	28 februari 1967
Kadaster deel/nr	82878/120

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Leeuwarden	Leeuwarden	Fryslân

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Leeuwarden	omwalling en grachten

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Leeuwarden	C			2669
Leeuwarden	C			2666
Leeuwarden	F			7589
Leeuwarden	A			2833
Leeuwarden	A			2832
Leeuwarden	B			4137
Leeuwarden	B			3672
Leeuwarden	B			4455
Leeuwarden	B			4289
Leeuwarden	B			4136
Leeuwarden	B			4310
Leeuwarden	B			4423
Leeuwarden	B			3670
Leeuwarden	A			2695
Leeuwarden	A			1993
Leeuwarden	A			1666
Leeuwarden	A			1665
Leeuwarden	B			3733

*Omschrijving***

Omwalling en grachten.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Van de versterkingen van 1619-'25 resten.

Wissedwinger in 1841 met het gedeelte van het Hoeksterbastion ten O. van de Groningerstraatweg verenigd en in plantsoen herschapen. Tevens het water langs het Schavernek en de Potmarge.

Doeledwinger in 1648 als tuin beplant door Stadhouder Willem Frederik en in 1821/4 opnieuw als openbaar park aangelegd door Roodbaard (Prinsentuin) (1821-'24). Oldehoofsterdwinger, in 1843 als Noorderplantage beplant. Lieve Vrouwepoortsdwinger, 1844 als Westerplantage beplant. Buiten de dwingers een gracht.

In de stad water langs Nieuwstad-Naauw, Kelders, Voorstreek, Tuinen, en langs de Weaze deels in 1398 ontstaan.

De bruggen zijn grotendeels gemetselde pijpen doch merendeels in de laatste decennia herbouwd of verbreed. Oorspronkelijk van afmetingen zijn de Brol en de Langepijp.

Hoofdcategorie

Kastelen, landhuizen en parken

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Tuin, park en plantsoen

Gracht (B)

Functie

Park

Monumentnummer*: 24504

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 februari 1967
Kadaster deel/nr 82670/88

*Woonplaats** Leeuwarden
*Gemeente** Leeuwarden
*Provincie** Fryslân

Locatiennaam Leeuwarden
Locatieomschrijving Amelandsdwinger

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Leeuwarden	B			5075
Leeuwarden	B			5072

*Omschrijving***

Amelands dwinger (1583); restant Hoekster bastion (1583).

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	Omwalling	

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 516447

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 maart 2001
Kadaster deel/nr	82739/19

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Leeuwarden	Leeuwarden	Fryslân

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Leeuwarden	Vrouwenpoort 2, Binnenstad

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartemen aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Leeuwarden	B			5174

*Omschrijving***

Inleiding

De OOSTERBRUG verbindt de binnenstad van Leeuwarden met het Nieuwe Kanaalgebied. Wegens capaciteitsproblemen van de bestaande brug (slechts 2.50 m breed) besloot de Gemeenteraad in 1914 tot de bouw van een nieuwe brug, ong. 40 m noordelijker gelegen, die met een breedte van 10.80 m aan de eisen van het zwaarste verkeer voldeed en zelfs een geplande elektrische tram kon verwerken. Eerst in 1924 werd met de bouw begonnen. De architectonische vormgeving in Art Déco was in handen van de directeur van Gemeentewerken, L.H.E. van Hylckama Vlieg. Het mechanische gedeelte, een rolbasculebrug volgens het systeem "Rall", werd ontworpen en uitgevoerd door de N.V. Machinefabriek Braat te Rotterdam. Het betonwerk werd uitgevoerd door de N.V. Betonbouw v.h. Fa. Kool & Wildeboer te Hoogkerk. De hekken en masten werden geleverd door de Fa. M. Eerligh, Machinefabriek Leeuwarden. De Oosterbrug is de eerste brug volgens het systeem "Rall" in Nederland. Rolbasculebruggen van het systeem "Rall" onderscheiden zich van de normale rolbasculebrug, doordat de rolwielen in gesloten toestand niet belast zijn. Het brugdek rust dan op een eigen oplegging en niet op bewegende delen. Het val is vernieuwd en de aandrijving is gewijzigd. Verder werden de lichtmasten verwijderd en de draaihekkens voor het wegverkeer vervangen.

Omschrijving

De onderbouw is in gewassen grind-beton uitgevoerd. De landhoofden sluiten met een kwartcirkel aan de walkant aan. De wanden zijn gegoten in een gepotdekselde bekisting. De bovenste rij "planken" is voorzien van een schublijst. De in het zicht komende vlakken zijn zo afgewerkt, dat het beton zo goed mogelijk zijn natuurlijke staat vertoont. Hiertoe werd de bekisting reeds na een dag verwijderd en het cementshuidje dat de grindkorrels bedekte, weggezandstraald. Ook het wachthuisje onderging deze behandeling. Het is een gebouwtje op een langgerekte zeszijdige plattegrond met vier lange zijden en twee korte. De hoeken worden gevormd door ronde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

kolommen. Ter hoogte van het wegdek is een omlopende donkere sierband aangebracht. De toegangsdeur met eenvoudige panelen bevindt zich aan de westzijde. Behalve de zuidwestkant, die blind is, bevatten de zijden al dan niet openslaande vierruitsramen, met originele teakhouten kozijnen, die voorzien zijn van enig ornament. Het oorspronkelijke hang- en sluitwerk bleef deels bewaard. Het fors overstekende tentdak heeft iets ingezwenkte dakschilden en is belegd met dakleer. Middenop staat een schoorsteen. Het hekwerk bestaat uit plaatijzeren staanders, waartussen geklonken stangen zitten. De draaihekkens, van overigens niet origineel buismateriaal, zijn bevestigd aan geklonken staanders, waarop de lichtmasten hebben gestaan. Aan beide zijden bevinden zich voor het scheepvaartverkeer bronzen lichten, bestaande uit drie ronde, boven elkaar geplaatste elementen, waarvan het glas wordt beveiligd door tralies. Val en aandrijfwerk waren al niet meer in oorspronkelijke staat. Ze zijn in 1998 vervangen en vallen buiten de bescherming.

Waardering

Brug van architectuurhistorisch, techniekhistorisch en cultuurhistorisch belang:

- als eerste voorbeeld in Nederland van een rolbasculebrug volgens het systeem "Rall" met de aandrijving onder de rijvloer;
- als zeldzaam voorbeeld van Art Déco in Leeuwarden;
- als vroeg voorbeeld van grindbetontoepassing bij bruggenbouw.

Hoofdcategorie

Weg- en waterbouwkundige werken

Subcategorie

Brug(C)

Functie

Verkeersbrug

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 516449

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 maart 2001
Kadaster deel/nr	82739/44

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Leeuwarden	Leeuwarden	Fryslân

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Leeuwarden	B			5087
Leeuwarden	B			4453
Leeuwarden	G			17252
Leeuwarden	B			5296
Leeuwarden	B			4455

*Omschrijving***

Inleiding

De huidige WIRDUMERPOORTSBRUG (ook Beursbrug genaamd) heeft minstens twee voorgangers gehad: een vaste brug over de stadsgracht genaamd 'Thyske-Tiltje', (naar de burgemeester Matthijs Feenstra, die deze brug liet maken), die in 1874-1875 opgevolgd werd door een ijzeren draaibrug, ontworpen door de stadsarchitect Th. Romein. Toenemende verkeersproblemen deden de Gemeenteraad in 1938 besluiten tot nieuwbouw. Het huidige exemplaar met brugwachtershuisje werd ontworpen door de gemeentearchitect Justus Zuidema in Interbellumarchitectuur. De bouw begon in juli 1939, de oplevering was in december 1940. Aannemer van het mechanische gedeelte was de N.V. Machinefabriek 'Jaffa' te Utrecht. Model en constructie vertonen overeenkomst met de nieuwe Vrouwenpoortsbrug (1934) en de nieuwe Noorderbrug (1938) van dezelfde architect. De Wirdumerpoortsbrug verbindt het Zuiderplein met de Wirdumerdijk. Renovatie is in voorbereiding.

Omschrijving

De onderbouw is uitgevoerd in beton, bekleed met baksteen en granieten elementen. Het voegwerk is identiek aan dat van het raadhuis van Hilversum van Dudok. De walhoofden sluiten met gebogen wanden aan op de walkanten. Het zuidelijk landhoofd (waarop aan de westzijde een granieten plaat met de naam van de brug) steekt dieper de gracht in dan het noordelijke, omdat de eerste de kelder bevat voor het contragewicht. Onder het noordelijk landhoofd bevindt zich een stroomopening ten einde de weerstand voor de schepen bij het doorvaren zo gering mogelijk te laten zijn. De bovenbouw bestaat uit een brugwachtershuisje, vier pylonen, draaihekken, lantarens en leuning. Het brugwachtershuisje heeft een ronde plattegrond. Het staat op een granieten plint

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

en heeft bakstenen wanden met voor driekwart van de omtrek een vensterreeks, onderbroken door een deur. Onder de ramen bevindt zich een granieten band. Het twaalfzijdige, nagenoeg vlakke dak is belegd met koperplaten. Raam- en deurkozijnen zijn niet meer origineel. In het huisje bleef een kleine, natuurstenen schoorsteenmantel bewaard tussen twee kastdeuren. De bediening van de brug geschiedt vanaf de zuidoostelijke pyloon, die daartoe uitgevoerd is als een driekwart cirkelvormige borstwering van baksteen met een granieten bovenrand. De zuidwestelijke pyloon heeft een flauw gebogen granieten afdekking. De noordelijke pylonen zijn hoger en zijn voorzien van reliëfs in graniet, voorstellende respectievelijk het wapen van Leeuwarden (een klimmende leeuw in een schild) met daaronder '1940', op het westelijk exemplaar en het wapen van Friesland (twee boven elkaar geplaatste lopende leeuwen) met daaronder 'ANNO' op het oostelijke exemplaar. De reliëfs werden vervaardigd door Nina Baanders-Kessler. Naast de pylonen bevinden zich op granieten consoles lantarens met een ronde doorsnede. Verjongingen worden gemarkeerd door ringen. Aan een dwarsbalk, ondersteund door decoratieve krullen hangen de -niet originele- armaturen. De draaihekkens zijn opgehangen aan H-profielen met daarop de originele stoplichten. De hekkens hebben een kokervormige onderligger met daarop een hekwerk van buismateriaal. De leuning op het val zijn van buismateriaal, die op de vleugelwanden hebben gegoten ijzeren ellipsoïde stijlen met daartussen buizen. De scheepvaartnavigatielichten werden verwijderd nadat de brug is vastgezet.

Waardering

Brug van architectuurhistorisch en cultuurhistorisch belang:

- vanwege de nagenoeg ongerepte staat waarin hij zich bevindt;
- vanwege de reliëfs van Nina Baanders-Kessler, die de verbindende functie van de brug tussen stad en provincie illustreren;
- als goede representant van het werk van Justus Zuidema; - vanwege de plastische kwaliteiten van de architectuur.

Hoofdcategorie

Weg- en waterbouwkundige werken

Subcategorie

Brug(C)

Functie

Verkeersbrug

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 516451

Status rijksmonument
Inschrijving register* 05 maart 2001
Kadaster deel/nr 82738/178

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Leeuwarden Leeuwarden Fryslân

Locatiennaam Locatieomschrijving
Leeuwarden Oosterkade 139, Binnenstad

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Leeuwarden B 4455

Omschrijving**

Inleiding

De huidige BRUG vervangt een draaibrug uit 1879. Toenemende verkeersproblemen deden de gemeenteraad in 1932 besluiten een bredere brug te bouwen op dezelfde plek. Justus Zuidema tekende als gemeentearchitect voor het ontwerp in expressionistische stijl. De bouw begon in 1933, de opening vond plaats op 19 juli 1934. Aannemer was de N.V. Nederlandse Staalindustrie te Rotterdam, de bewegingsinrichting werd geleverd door Jaffa te Utrecht.

Omschrijving

De onderbouw is uitgevoerd in beton, dat bekleed is met baksteen en granieten elementen. De walhoofden sluiten met gebogen wanden aan op de walkanten. De gemetselde onderkanten van leuninggen zijn aan de bovenzijde afgerond. De aanhechtingsplaatsen van de railingen uit buismateriaal zijn ingelaten in granieten blokken. Het zuidwestelijk landhoofd is uitgerust met een wenteltrap, die naar een thans dichtgemetseld urinoir leidt. Aan de westzijde zijn de landhoofden te weerszijden van de brugopening voorzien van in graniet gehouwen teksten: 1934 en VROUWENPOORTSBRUG. Ten zuiden van de doorvaartopening bevindt zich een stroomopening ten einde de weerstand voor de schepen zo gering mogelijk te maken. Het noordoostelijke landhoofd bevat een gebogen hellingbaan, die toegang verschaft tot de kelder, die behalve het bewegingsmechaniek nog een toilet en een werkplaats bevat. Het brugwachtershuisje op het zuidoostelijke landhoofd is achzijdig. Het rust aan de waterzijde op een granieten plint. Het huisje heeft aan zeven zijden een raamlint met hardhouten kozijnen en bronzen vensters. Het interieur is nagenoeg ongewijzigd met een betegelde lambrisering en zwartmarmeren vensterbanken. Het achzijdige tentdak is bekleed met koper. De oorspronkelijke draaihekken zijn vervangen door moderne slagbomen. De (originele) lantarens hebben een bevestiging in expressieve vormen, verwant aan de Amsterdamse School. De armaturen zijn vervangen door moderne. De leuninggen op het val zijn samengesteld uit buismateriaal met

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

een vierkante doorsnede. Staanders en liggers vormen een geometrisch patroon.

Waardering

Brug van algemeen architectuurhistorisch en cultuurhistorisch belang:

- vanwege de nagenoeg ongerepte staat;
- vanwege de expressieve kwaliteiten van de detaillering;
- als representatief voorbeeld van het werk van Justus Zuidema;- vanwege de ligging in samenhang met de Vrouwenpoortsdwinger.

Hoofdcategorie

Weg- en waterbouwkundige werken

Subcategorie

Brug(C)

Functie

Verkeersbrug

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 516455

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 maart 2001
Kadaster deel/nr	82738/160

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Leeuwarden	Leeuwarden	Fryslân

Locatiennaam	Locatieomschrijving
Leeuwarden	

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Leeuwarden	C			2684

Omschrijving**

Inleiding

In de in 1818 door koning Willem I aan de stad geschonken Prinsentuin werd in 1844 een muziektent gebouwd op een regelmatige achzijdige grondslag. Dit gebouw werd in 1881 vervangen door een MUZIEKKOEPTEL ("orchesterschelp") naar ontwerp van de directeur van gemeentewerken, J.E.G. Noordendorp in Neo-Renaissancestijl, gelegen tegenover het Zomerhuis aan de andere zijde van de vijver. In 1992-1993 werd het gebouw gerestaureerd, waarbij de oorspronkelijke kleurstelling werd hersteld en een hekwerk toegevoegd om vandalisme tegen te gaan. De koepel wordt regelmatig gebruikt voor concerten. Het object maakt deel uit van een rijksmonument.

Omschrijving

Muziekkoepeel op zeszijdige plattegrond met een ongeveer 10 meter brede voorzijde en een vijfzijdig gesloten achterkant. Het gebouw is gelegen op een hoge gemetselde voet, die oorspronkelijk een wijnkelder bevatte. De voorzijde is voorzien van een houten gevel in stijl-en-regelwerk. Het timpaan wordt gedragen door twee zijelementen, die bekroond worden door aediculae met gebroken frontons. Hierin zijn stenen borstbeelden geplaatst van Beethoven (links) en Mozart (rechts), die gesigneerd zijn: S.E. Feenstra Sculpts 1891. Midden in het timpaan is in een rondpasuitsparing een borstbeeld van prinses Wilhelmina geplaatst van dezelfde beeldhouwer, gedateerd 1892. Het houten front is zeer rijk gedetailleerd met elementen uit de klassieke bouwkunst. Het inwendige is half rond en wordt gedekt door een halfronde gedrukte koepel. Het interieur is geheel gepleisterd, inclusief het plafond. De gebogen wand heeft een geleding met verdiepte vakken, waarvan enkele versierd zijn met identieke ovale medaillons. Deze hebben in stuc uitgevoerd een bladlijst met guirlandes op de bovenrand en in het midden een compositie van duiven, bladmuziek en muziekinstrumenten (trompetten en klarinetten). Op de overgang van wand naar plafond is een samengestelde kroonlijst aangebracht met onder meer een eier- en een bladlijst. De structurele delen en de medaillons zijn wit, de verdiepte vakken zijn rose gepleisterd. Uitwendig is de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

vijfhoekige sluiting uitgevoerd in gele baksteen. Het dak is belegd met dakleershingles.

Waardering

Muziekkoepel van algemeen architectonisch en cultuurhistorisch belang:

- vanwege de verzorgde en uiterst rijk gedetailleerde voorgevel;
- vanwege het stucwerk in het interieur en het kleurgebruik;
- als exemplarisch voorbeeld van een orcheesterschelp in Friesland;
- als nog steeds functionerend element in de Prinsentuin;
- vanwege de nagenoeg ongerepte staat.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Subcategorie

Welzijn, kunst en cultuur

Functie

Muziekkoepel

Monumentnummer*: 516457

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	05 maart 2001
Kadaster deel/nr	82915/186

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Leeuwarden	Leeuwarden	Fryslân

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Leeuwarden	Op hoogste punt dwinger, Binnenstad

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Leeuwarden	C			2620

Omschrijving**

Inleiding

Aan het begin van de twintigste eeuw was de neo-classicistische beeldhouwer Pier Pander (1864-1919) bezig aan het ontwerp van een totaalkunstwerk, bestaande uit een beeldengroep van personificaties, die in een KUNSTTEMPEL geplaatst moesten worden. Toen Pander in 1919 overleed liet hij een groot deel van zijn vermogen en artistieke erfenis na aan de gemeente Leeuwarden. Pander's vriend, de architect J.M. van der Meij, heeft in samenwerking met de vormgever N.P. de Koo de reeds ontwikkelde plannen voor de tempel uitgevoerd in 1924 op de Noorderdwinger in de Prinsentuin. De Romeinse beeldhouwer Ernesto Gazzeri voerde naar de wens van Pander zijn gipsen modellen uit in marmer.

Omschrijving

EXTERIEUR: Kunsttempel in de vorm van een ronde centraalbouw met omgang en voorgeplaatste ingangspartij op rechthoekige grondslag, het geheel uitgevoerd in grauwbrown metselwerk in koppenverband. De eerste bouwlaag heeft geen muuropeningen m.u.v. de ingangspartij, die een onder een rondboog gevatte deur met cassetten bevat, waarboven een in een archivolt geplaatst beeldhouwwerk van Pander zit, voorstellende 'De Dageraad'. De lichtbeuk van de centraalbouw is voorzien van gepaarde rondboogvensters. Zowel de kegelvormige kap van de centraalbouw als het zadeldak van de ingangspartij zijn gedekt met riet.

INTERIEUR: Inwendig scheiden zes rondbogige openingen het centrale gedeelte van de omgang. Onder de arcade zijn vijf beelden geplaatst. De vensters in de lichtbeuk zijn bezet met glas-in-lood. Er is een ziende, onbeschoten bekapping.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Kunsttempel van algemeen cultuurhistorisch en architectuurhistorisch belang:

- als typologisch zeldzaam en uitzonderlijk monument voor een kunstenaar, die zijn plannen voor een totaalkunstwerk gerealiseerd zag;
- vanwege de ondersteunende functie van de architectuur voor de sculptuur;
- als bijzonder nog functionerend cultureel element in de Prinsentuin;
- vanwege de ongerepte staat van de architectuur en sculptuur.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Subcategorie

Welzijn, kunst en cultuur

Functie

Kunsttempel